

Reisverslag Oekraïne 3-9 oktober 2006

Van 3 tot en met 9 oktober waren Doris Hochscheid en ik in Oekraïne. We gaven twee concerten en een workshop en koppelden daar twee toeristische dagen aan vast. Onze muzikale activiteiten werden mede mogelijk gemaakt door financiële ondersteuning van het Fonds voor de Amateur- en de Podiumkunsten.

reisplan:

3 oktober: Amsterdam-Kyiv
4 oktober: concert Kyiv
5 oktober: workshop Kyiv, nachttrein naar Lviv
6 oktober: concert Lviv
7 oktober: dagje Lviv, nachttrein naar Kyiv
8 oktober: dagje Kyiv
9 oktober: Kyiv-Amsterdam

concertprogramma:

Roderik de Man *Cordes Invisibles* (voor ons geschreven met steun van het Fonds voor de Scheppende Toonkunst)
Vanessa Lann *Valse ancienne* (voor ons geschreven met steun van het Fonds voor de Scheppende Toonkunst)
Sergiy Pyliutikov *Sonate*
Svitlana Azarova *Model Citizens* (voor ons geschreven, wereldpremière na een voorpremière in Amsterdam)
Krzysztof Meyer *Sonate nr. 2* (wereldpremière na een voorpremière in Amsterdam)

De start op **3 oktober** was niet al te voortvarend: de computer op Schiphol wist niet dat Doris' cello een eigen stoel in het vliegtuig had en twee klm-dames hadden driekwartier intensief bellen en overleg nodig om alles in orde te brengen. Daar ging ons rustig ontbijt dat we voorzien hadden voor op het vliegveld...

Bij de paspoortcontrole in Kyiv stonden we natuurlijk in de verkeerde rij, maar dat het nog erger kon bleek bij het aangeven van Doris' cello: er moest een uitgebreid formulier worden ingevuld, waarbij de verantwoordelijke douanebeampte, het formulier op zijn kop meelezend, met zijn pen alle hokjes aanwees en aangaf wat er ingevuld moest worden. Dat ging twee keer mis, en aangezien er op zo'n formulier niet doorgestreept en verbeterd mag worden, betekende dat twee keer helemaal van voren af aan beginnen.

Sergiy en chauffeur Slava waren dan ook inmiddels in alle staten toen we uiteindelijk toch gearriveerd bleken. De dapper pruttelende Volga bracht ons daarna over een brede weg naar de files die de invalswegen van Kyiv verstikken. Slava zag geroutineerd kans om onnavolgbaar van de ene naar de andere rijbaan te wisselen en zo kwamen we uiteindelijk toch in ons hotel aan. Festivaldirecteur Ivan Nebesnyi was daar aanwezig om ons welkom te heten.

Svitlana en Michel tronen ons vervolgens mee naar een echt Oekraïens fast food restaurant. Overall staan gezond uitziende gerechten uitgestald: salades, soepen, groenten, worsten, kwarkproducten, de meest heerlijke nagerechten. Je stelt gemakkelijk een maaltijd samen die omgerekend zo'n drie tot vier euro kost. Naar het schijnt voeren deze restaurants een succesvolle strijd tegen de MacDonaldisering van het snelle eetwezen. 's Avonds consumeren we nog koffie met taart in een soort reuzenpergola aan de drukke hoofdstraat,

waar talrijke indrukwekkend quasi-anorexiale, hooggehakte minirokken voorbij paraderen. Op weg naar het hotel kopen we wat verse groenten en fruit in een reuzenbazar waar juist de laatste resten visgeur worden weggespoeld.

Op **4 oktober** hebben we om twaalf uur nog een korte repetitie in het Huis van de Componistenbond. Sergiy ontvangt ons daar en we nemen de gelegenheid te baat om hem zijn Sonate voor te spelen. Hij is duidelijk geroerd en beperkt zich tot een paar kleine opmerkingen. Vervolgens weer met Svitlana en Michel naar een ander fast food restaurant.

in het Huis van de Componistenbond

Het concert begint om 7 uur en we kunnen inspelen vanaf 5 uur. Het concert was aanvankelijk gepland in het Huis van de Wetenschappers maar is, omdat men vindt dat ik op de beste beschikbare vleugel moet spelen, in een laat stadium verplaatst naar de Kamermuziekzaal van de Tsjaikovskij Muziekacademie (Tsjaikovskij is, evenals Stravinskij, een van geboorte Oekraïense componist, wordt met enige trots gemeld).

Het gebouw ziet er aan de buitenkant klassiek imposant uit. Binnen is het een hels lawaai want alle gangen staan en zitten vol met studerende accordeonisten, klarinetten, violisten, bassisten, ga zo maar door (Svitlana vertelt dat ze, toen ze voor het eerst het Conservatorium van Amsterdam binnenkwam, dacht dat ze verkeerd was omdat ze nergens muziek hoorde). In de zaal staat inderdaad een nieuwe vleugel, maar ik kies zonder aarzeling voor de oude, weliswaar uitgespeelde maar warme, Steinway. Het inspelen is een hele beproeving: we kunnen onszelf af en toe nauwelijks horen van al het lawaai dat van de gangen komt. Het installeren van de elektronica voor *Cordes Invisibles* verloopt gelukkig voorspoedig, temeer daar we hulp krijgen van de electronicadocente, die in Parijs aan het IRCAM heeft gestudeerd en dus ook nog goed Frans spreekt.

de Tsjaikovskij Muziekacademie

Ze kan helaas het concert niet bijwonen, want ze is aan het werk met een groep studenten. Wat later blijkt dat haar werkkamer tevens solistenkamer is en zij noodgedwongen tijdens het halve uur vóór het concert en tijdens de korte pauze haar lesactiviteit moet staken.

Tijdens het concert staan op alle hoeken studenten geposteerd, die moeten voorkomen dat er op de gang naast de zaal gestudeerd wordt. *Cordes Invisibles* verloopt prima en kan op veel waardering rekenen. *Valse ancienne* leidt tot enige onrust: het rituele minimal karakter staat duidelijk ver van een aantal bezoekers af. Sergiy's Sonate wordt dan vervolgens weer met bravogeroep begroet. Compositiestudent Alexej Voytenko komt ons heel lief melden dat dit de vierde uitvoering was die hij van het stuk gehoord heeft, maar veruit de beste.

Ook over het verloop, na de pauze, van Svitlana's *Model Citizens* en van Krzysztof's Tweede Sonate (twee wereldpremières) zijn we zeer tevreden. Sergiy maakt ons een compliment dat ons nogal overvalt; "De meeste westerse musici spelen gestructureerd maar koud, jullie spelen met emotie".

Daarna is het uiteraard tijd voor wodka en bier met bijpassende gerechten. Ook theatermaker Sergei Proskurnia en zijn pianospelende dochter Anna schuiven aan, Sergei raakt niet uitgepraat over ons "ensemble". We vinden hem heel aardig en beloven hem een paar van onze cd's als hij de volgende ochtend rond twaalf uur bij de ingang van het Huis van de Componistenbond kan zijn.

Frans, Anna, Doris, Sergei, Svitlana, Sergiy

Op **5 oktober** melden we ons daar tegen twaalf. Vrijwel meteen komt ook Sergei aan lopen met een grote bos bloemen. Wij hebben inmiddels een probleem: onze bagage staat nog in onze hotelkamers en die moeten eigenlijk om twaalf uur ontruimd zijn. Sergiy regelt dat we onze spullen onmiddellijk na onze ontmoeting met studenten van de Muziekacademie ophalen en ze dan zo lang in het Huis van de Componistenbond zullen opslaan.

We hebben voor deze 'workshop' iets voorbereid over 'De Nederlandse muziek van 1900 tot 1950', Doris heeft haar cello maar meegenomen omdat je nooit weet of compositiestudenten met eigengemaakte stukken aan zullen komen zetten. Maar de bijeenkomst neemt een heel andere wending. Hoe wij dat doen, is een van de eerste vragen, zo precies spelen en toch met emotie. Ik probeer uit te leggen dat een minutieus begrip van een compositie juist de vrijheid kan creëren waarbinnen je je emoties hun gang kunt laten gaan. Of wij dan aan "analysing" of eigenlijk meer aan "re-composing" doen. Tja... We leggen uit dat onze beslissing om Sergiy's Sonate op het repertoire te nemen in eerste instantie bepaald werd door het emotionele verloop dat we, al tijdens het lezen van de partituur, onderkenden van het eerste naar het derde deel.

De gedachtewisseling gaat een hele tijd alleen nog maar over spiritualiteit, religiositeit en over de afwijzing van muziek als 'entertainment'. Over dat het begrip 'avant-garde' in de jaren '90 van de negentiende eeuw definitief van zijn militaire betekenis bevrijd is en dat in de Westerse kunst vernieuwing-als-zodanig al als een kwaliteit beschouwd dreigt te worden. Alexej vertaalt van het Engels naar het Oekraïens en weer terug alsof het zijn dagelijks werk is. Slechts één keer valt hij uit zijn rol: als Doris vertelt dat de meeste (protestante) kerken in Nederland kale muren hebben, vraagt hij verschrikt: "zelfs geen ikonen?"

Wat doen we op het Conservatorium van Amsterdam aan hedendaagse muziek? Dat kan ik stap

voor stap uitleggen natuurlijk, met inbegrip van de compositieklass.

Dan komt er een vraag of de Nederlandse renaissancemuziek nog een rol speelt in de hedendaagse muziekbeleving. Alexej en anderen schudden en passanten de bijbehorende componistennamen uit hun mouw. Deze vraag geeft ons de gelegenheid alsnog op het aanvankelijk beoogde onderwerp uit te komen. We praten over Matthijs Vermeulen en Josquin en de cantus firmus, over Jan Ingenhoven en de motetkunst, en over hun beider rol in de vernieuwing van de Nederlandse muziek in de eerste helft van de twintigste eeuw. We leggen ook een hedendaagse link naar de koorwerken van Daan Manneke, componist en collega-docent aan het Conservatorium van Amsterdam.

Het gesprek wordt steeds filosofischer, niemand loopt weg, de concentratie neemt eerder toe dan af, het gaat nu zelfs over absolute waarden. Ik speel bij wijze van voorbeeld de pianopartij uit het begin van de Cellosonate van Sjostakovitsj. Je kunt die bewust mechanisch spelen, een pedaal per kwart in de linkerhand, dan ontstaat er een spanningsrelatie met de gezongen cellolijn (zo heeft Natalia Gutman het me ooit gesuggereerd). Je kunt het ook lyrisch spelen, met het pedaal liggend tot iedere harmoniewisseling, dan versmelt de piano met de cellolijn. Het laatste is heel mooi, past meer binnen een westerse traditie, het eerste is waarschijnlijk dichterbij de 'waarheid'.

Het is inmiddels half drie geworden, nu maar hopen dat de hoteldirectie haar geduld bewaard heeft. Een paar studenten willen nog met ons op de foto, Alexej komt alsnog, een beetje verlegen, met twee composities aanzetten.

Met de auto naar het hotel en met alle bagage weer terug naar het Huis van de Componistenbond. Daar zijn inmiddels ook Svitlana en Michel gearriveerd. Eerst naar weer een ander Oekraïens fast food restaurant, en dan een wandeling via de Opera, het Huis van de Wetenschappers en de Sofiakerk naar de Michaelkerk.

We begrijpen nu wat Alexej bedoelde, want hier is geen vierkante centimeter onbeschilderd. We hebben geluk want er is juist een dienst gaande. Antifonen die voor mijn katholiek opgeleide oren verwant lijken aan het gregoriaans worden beantwoord door een mannenkoor in duidelijk Slavische intonatie.

We kopen een plattegrond waarop Svitlana aantekent wat we op onze vrije dag in Kyiv, zondag, zouden kunnen gaan bezoeken en worden door haar ook nog op sleeptouw genomen naar een winkel met een enorme rijkdom aan Oekraïense dranken, etenswaren en delicatessen.

in de Michaelkerk

Tegen half negen melden we ons weer bij het Huis van de Componistenbond, waar Sergyi en Slava al op ons wachten om ons naar het station te brengen. We gaan met de nachttrein naar Lviv, dat zo'n 500 km naar het westen ligt. In het immense station drinken we nog een Kyivs afscheidsbier voordat we in de nostalgische Russisch-brede trein stappen.

Svitlana en Michel vertrekken die nacht naar Odessa, zodat we de volgende dag meer dan duizend kilometer van elkaar verwijderd zullen zijn. En dat is nog maar een stukje van Oekraïne.

De volgende ochtend, **6 oktober**, komen we rond kwart over acht in Lviv aan. Componist Bohdan Sehin, onze contactpersoon namens de plaatselijke afdeling van de Oekraïense Componistenbond, wacht ons op. In een krakkemikkige taxi worden we tussen golfslagen van asfalt door naar ons hotel in het centrum gelaveerd. Een snel ontbijt, en dan toch nog maar even een paar uren echt slapen.

Lviv is een van de belangrijkste historische cultuursteden in Midden-Europa en ik wilde er al wel twintig jaar een keer heen. We zijn hier in West-Oekraïne en dat heeft een heel andere geschiedenis dan de rest van het land. Lviv is dan ook totaal oranje, het heeft nooit bij Rusland gehoord en is alleen maar van 1939 tot 1991 aan de Sovjet-Unie gebonden geweest. Als hoofdstad van Galicië, maakte het, onder de Duitse naam Lemberg, een tijd lang deel uit van het Habsburgse Rijk en het werd in die tijd wel “klein Wenen” genoemd.

De stad speelt een rol in het leven en de boeken van Joseph Roth, die als geen ander de ondergang van de Habsburgse Dubbelmonarchie beschreven heeft – ik lees op deze reis een van zijn laatste boeken: *Die Geschichte von der 1002. Nacht* -, en in het leven van Emmanuel Feuermann – Doris' lievelingscellist -, die

rondom het stadhuis

overigens op zijn dertiende al naar Wenen verhuisde. Het is ook de geboortestad van Ignace Lilien, die in 1914 in Nederland arriveerde, door het uitbreken van de eerste wereldoorlog niet meer terug kon en toen maar een Nederlandse componist werd. Zijn liederen uit de jaren twintig en dertig behoren tot het beste wat er in Nederland op dit gebied gecomponeerd is: mijn eerste cd staat er vol van. Ook Daniel en Samuel de Lange – zo vertelde hun aanstaande biograaf Luc Knödler ons onlangs – zijn er enige tijd aan het Conservatorium verbonden geweest, voordat zij zich voor langere tijd in respectievelijk Parijs en Stuttgart vestigden.

Maar dat is allemaal voor morgen, vanavond om 6 uur concert in de kamermuziekzaal van de Muziekacademie. De weg erheen voert langs een prachtig elegante avenue, en ook de intieme zaal zelf is bijzonder fraai. Er staat een nog vrij nieuwe, mooie (en Weense!) Bösendorfer. We hebben nu wel een probleem met de elektronica voor *Cordes Invisibles*. Bohdan heeft alleen maar een getto-blaster zonder display. (Het werkt als volgt: ik heb een cd-speler met display onder handbereik op de vleugel, een klein cameraatje staat gericht op het display en zendt het beeld naar het display van een kleine dvd-speler die Doris voor zich heeft staan. Wanneer Roderik zelf aanwezig is bij een uitvoering, hebben Doris en ik ieder gewoon een monitor en bedient Roderik op een strategische plek de cd-speler. Maar gezien de beperkte repetitietijd laten we dit laatste niet graag aan een vreemde over).

Uiteindelijk heeft Bohdan toch nog een andere getto-blaster met een piepklein displaytje op de kop getikt. Het apparaat produceert niet echt veel geluid, met twee computerboxjes gaat het iets beter. We zullen vanavond tijdens het concert geen ideale balans hebben, de impact zal daardoor iets minder zijn, maar het kan in ieder geval doorgaan.

Het publiek in Lviv is niet buitengewoon groot, maar wel heel open en belangstellend. Wijs geworden door het concert in Kyiv hebben we met Bohdan nog even een korte inleiding tot het werk van Vanessa in elkaar gezet en dat helpt: ook dit stuk wordt nu met grote concentratie gevolgd. Ook hier wordt de Sonate van Sergiy met bravogeroep ontvangen, zelf vinden we dat zowel *Model Citizens* als Krysztofs Sonate nog beter gingen dan in Kyiv: we hebben geleerd van die uitvoering.

De kamermuziekzaal van de Muziekacademie

Na het concert nodigen we Bohdan, die tot over zijn oren in het werk zit in verband met een naderend festival, uit voor het avondmaal. Na enig heen en weer gebel verschijnt ook Ostap Slyvynsky, dichter en docent Poolse literatuur aan de Universiteit, in het restaurant. Hij vertelt dat een groot deel van het culturele verleden – de rijke Joodse cultuur, de Armeense, de Poolse, de Duitse – politiek verdrongen en gewoon niet meer gekend was. Het werk van Joseph Roth bijvoorbeeld, van wie ik zeven boeken in mijn kast heb staan, wordt pas sinds 1991 in het Oekraïens vertaald en zo in zijn eigen streek weer bekend.

De volgende dag, **7 oktober**, brengen we na het ontbijt eerste de bagage naar het Huis van de Componistenbond. Bohdan vergezelt ons naar een boekhandel waar we een uitstekende stadsgids (Duits, Frans, Engels naar keuze) over Lviv kunnen kopen. Na een gemeenschappelijk genoten koffie in een oud Kaffeehaus gaat Bohdan weer snel aan het werk. Wij dolen uren lang door het historische hart van deze stad met zijn oude stegen, fraaie gevelrijen, imposante

de Opera

kerken en indrukwekkend Weense opera.

's Middags hebben we nog bij de Neptunusfontein op het Stadhuisplein afgesproken met de jonge componiste Lubawa Sydorenko, die ons concert niet had kunnen bijwonen. Ze spreekt uitstekend middelbare school Frans, amuseert zich samen met ons kostelijk om de eindeloze rij

bruidsparen die hier op zaterdag trouwen en op de foto gaan, vertelt dat Alexej haar vanuit Kyiv

gebeld heeft dat hij ons recital zo mooi vond en verklaart zonder omwegen dat ze Nederlandse muziek over het algemeen koud vindt. Ze heeft een cd bij zich met onder andere daarop haar *Quasi Sonata* voor cello en piano (dat ik thuis bij beluistering een zeer krachtig, direct en uitstekend voor de instrumentale combinatie geschreven werk zal vinden). Middenin ons gesprek wordt ze mobiel weggeroepen: ook zij is betrokken bij de organisatie van het naderende

met Lubawa Sydorenko

festival en haar aanwezigheid is elders vereist. De jonge componisten worden hier wel aan het werk gezet.

's Avonds eten we nogmaals met Bohdan, die ons vervolgens meeneemt naar een soort jongeren- en artiestencafé vlakbij het Huis van de Componistenbond, waar we getraceerd worden op hoogwaardige 'hot chocolate': die wordt hier niet gedronken maar gelepeld. Dan weer met een taxi naar het station.

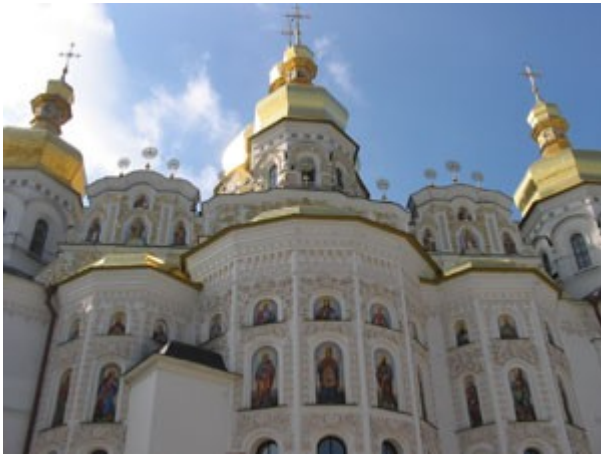
met Bohdan Sehin

In de nachttrein blijken we het vierpersoonscompartiment te delen met Haim Dolgopolsky, die als musicoloog verbonden is aan de Hebrew University in Jerusalem. Ook hij is er verrukt over hoe de stad Lviv, gevrijwaard van bombardementen, haar historische integriteit heeft kunnen bewaren. We spreken over joodse mensen die nu, uit Amerika of Israel, naar hier komen op zoek naar hun wortels. Hij vertrekt zelf om die reden later deze maand naar de omgeving van Vitebsk (geboortestad van Chagall en waarnaar Copland zijn pianotrio vernoemd heeft). We raken rond middernacht zowaar nog verzeild in een discussie over de “disconnexion between analysis and performance”. Zijn mening is dat alleen mensen die een bepaald uitvoeringsniveau bereikt hebben, zouden mogen worden toegelaten tot muziektheoretische studies. De jonge Oekraïense man die boven mij ligt, leest voor het slapen gaan nog wat gedichten. Even speel ik met de gedachte dat, als zijn bed het niet zou houden, ik overladen zou worden met poëzie. Heel even maar.

Bij onze aankomst in Kyiv de volgende ochtend, **8 oktober**, staat Sergiy ons al weer op te wachten in het prachtige vroege ochtendlicht. Slava is met de auto onderweg. Het is onvoorstelbaar hoeveel mensen hier op de vroege zondagochtend onderweg zijn. Slava arriveert en overhandigt Doris een soort reuzenmeloen. We gaan nu naar een ander hotel, vlakbij het Huis van de Componistenbond, in een elegante universiteitswijk.

Sergiy duwt ons een stapel composities in de handen en verlaat ons snel weer, hij moet lesgeven. Wij besluiten om niet in het hotel maar in de stad te gaan ontbijten. Het is een goed kwartier lopen, langs de helemaal rood geschilderde universiteit, door een fraai parkje, over een laan met een breed middenplantsoen, tot aan het standbeeld van Lenin. Dan zijn we weer aan de hoofdstraat die vandaag autovrij is. Breed waaieren alle voetgangers uit.

Na het ontbijt gaan we eerst een sjeike zijstraat in, waar alle grote Franse modehuizen gevestigd zijn. Dan lopen we in de richting van de Dnjepr. Ook hier weer fraaie parken. Het monument voor de gesneuvelden uit de tweede wereldoorlog: een sobere obelisk.

Dan komen we in Lavra, een soort van kloosterdorp. Het ene gebouw is nog mooier dan het andere. De gouden torenkoepels schitteren in de zon, de witgepleisterde muren staan vol prachtig geschilderde heiligen. We komen niet eens aan de bezichtiging van het hele complex toe.

We besluiten om 's avonds nu maar eens wat duurder te gaan eten. Vlakbij het hotel is een restaurant dat Memphis heet. De keuken is er

in Lavra

niet Egyptisch maar zeer internationaal. Het bedienend personeel loopt er wel in oud-Egyptische hieroglyfen-kledij rond en spreekt uitstekend Engels. Een nog tamelijk jonge vrouw die de hele avond, een mobiele telefoon half verborgen in haar hand, alles zorgvuldig in de gaten houdt, verdenken wij ervan de manager van dit restaurant te zijn en de zaak stevig onder controle te hebben. Maar het moet gezegd, de gerechten zijn van uitstekende kwaliteit en de bediening is perfect. De prijzen komen in de buurt van een westers niveau.

De volgende ochtend, **9 oktober**, ontbijten we in het hotel. Daarna brengen we onze bagage naar het Huis van de Componistenbond. We lunchen nog in de stad en doen daar nog wat inkopen. Als we weer bij het Huis van de Componistenbond terugkomen, staan Sergiy en Slava al weer klaar met de auto. Ik vraag Sergiy of hij van Schumann houdt, want ik heb gezien dat in zijn compositie *Glittering by raindrop* (voor klarinet, cello en piano) een belangrijk citaat uit de *Gesänge der Frühe* gebruikt wordt. Hij knikt liefdevol. “Dutch music difficult”, zegt hij dan, niet voor het eerst. Hij weet waar hij het over heeft, want hij heeft met zijn ensemble *Ricochet* heel wat Nederlandse muziek uitgevoerd. “Loevendie difficult, but interesting”. Zijn houding tegenover Andriessen is op zijn minst ambivalent. Wel veel waardering, zoals bij iedereen, voor de muziek van Roderik, van wie hij eerder al *Departures from the romantic agony* geprogrammeerd had. Op het vliegveld moet precies hetzelfde formulier ingevuld worden voor de cello. Gelukkig heeft Doris het inreisexemplaar bij de hand zodat het een kwestie wordt van de gegevens daarvan overschrijven, een paar stempels en een plakkertje op de cellokist. We melden ons aan de incheckbalie met de mededeling dat er ook een cello op een eigen stoel meegaat. “Yes, we know”, is het antwoord. De cellokist krijgt een stropdasje om waarop vermeld staat dat hij toegestane cabine-bagage is.

Als we bijna aan de beurt zijn bij de pascontrole valt daar klaarblijkelijk het systeem uit. Er komt niemand meer door. Het komende halfuur blijkt hoeveel vliegtuigreizigers het op de laatste minuten laten aankomen. Een omroepstem meldt minstens drie keer dat het boarden voor het vliegtuig naar Berlijn nu toch echt beëindigd is, terwijl aan onze kant van de paspoortcontrole allerlei Berlijnreizigers proberen voor te dringen, vóór de “houd afstand”-streep gaan staan. Maar we staan nu in de goede rij. Zodra het systeem weer werkt, stuurt onze douanebeambte ze streng allemaal

weg daar.

We landen bij zonsondergang, een geoliede taxi rijdt ons over het soepele asfalt snel naar Amsterdam.